

В. І. НИКОЛАЄНКО, канд.іст.наук, професор, завідуючий кафедрою політичної історії НТУ «ХПІ»;

Л. П. САВЧЕНКО, канд.іст.наук, доцент НТУ «ХПІ»

ПІСЛЯРЕВОЛЮЦІЙНІ НОВАЦІЇ 1920-Х РОКІВ У ХАРКІВСЬКОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ ІНСТИТУТІ: «ПРОЛЕТАРИЗАЦІЯ», УКРАЇНІЗАЦІЯ

Стаття присвячена характеристиці одного з етапів історії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Аналізуються кампанії «пролетаризації» та українізації, які значною мірою визначили специфіку розвитку Харківського технологічного інституту (сучасна назва – НТУ «ХПІ») у 20-х роках ХХ століття. Кампанія «пролетаризації» мала і негативні наслідки: нездатність частини студентів повноцінно оволодіти фаховими знаннями і відповідне падіння якості освіти, несправедливі переслідування та обмеження доступу до навчання в інституті представників «непролетарських» верств. Згорання українізації в наступний період ліквідувало багато важко досягнутих здобутків.

Ключові слова: вища школа, «пролетаризація», українізація, студенти, викладачі, робітничий факультет, підготовчі курси.

Вступ. У 2015 році Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» святкує ювілей. За свою 130-річну історію університет пережив декілька хвиль масштабних реорганізацій. 20-ті роки ХХ століття були саме таким, багатим на зміни та новації часом. Зокрема, цей період був відзначений кампаніями «пролетаризації» та українізації вищої школи. Ці кампанії суттєво змінили соціальне обличчя Харківського технологічного інституту (тодішня назва НТУ «ХПІ»). Характерно, що у багатьох наукових дослідженнях, які зачіпають проблеми «пролетаризації» та українізації вищої школи України, містяться численні посилання на приклади з практики саме Харківського технологічного інституту [1, с.84, 85, 97, 106, 111; 4, с. 90, 92, 93, 96, 98; 5, с. 387, 390; 7, с. 670, 683, 684, 688, та ін.]. Однак, окреме висвітлення цих процесів у ХТІ на сьогодні обмежується лише відповідним розділом нарисів з історії НТУ «ХПІ», виданих у 2010 році [3, с. 33–84]. На нашу думку, для повноцінного розкриття означеного сюжету цього явно недостатньо.

Мета. Представлена стаття покликана систематизувати накопичений за останні роки джерельний матеріал та позначити деякі нові акценти у трактуванні даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Одним з пріоритетних завдань післяреволюційного реформування вищих навчальних закладів радянська влада вважала їх «пролетаризацію». Головними інструментами цієї політики виступали

зміна правил прийому до ВНЗ, створення робітничих факультетів та підготовчих курсів, здійснення періодичних соціальних «чисток» студентського корпусу.

Вже під час приймальної кампанії 1920-го року Радою Харківського технологічного інституту було прийнято рішення до абітурієнтів з числа робітників та селян замість конкурсних іспитів застосовувати лише співбесіди. Тим абітурієнтам, які не витримували навіть співбесіду, як правило не відмовляли у вступі, а зараховували на робітфак або на підготовчі курси. Ці заходи здійснювалися на виконання інструкції виданої Наркоматом освіти УСРР 8 травня 1920 року. З осені 1921 року до вищої школи вже взагалі можна було потрапити лише за рекомендаціями партійних, профспілкових, комсомольських, військових організацій та комітетів незаможників. Чи не єдине виключення з цього правила почало працювати з 1924 року стосовно дітей викладачів інституту. Для цієї категорії студентів було скасовано вимогу щодо необхідності мати рекомендації партійних або інших радянських органів. Для їх зарахування до уваги брались не наявність робітничого стажу, а «наукові праці та заслуги батьків». Тоді за рішенням керівництва ХТІ студентами першого курсу були зараховані сини професорів А. А. Алова та Ф. О. Белякова [3, с. 56].

Політика пролетаризації чітко виявилась при наборі до вузу в 1924 році: з 240 чоловік, зарахованих на перші курси, 197 чоловік, тобто 82 % від їх загальної кількості, були робітниками та селянами. В 1929–1930 навчальному році цей показник дорівнював вже 90 % [3, с. 55].

Одним з основних засобів «пролетаризації» української вищої школи стали робітфаки. 7 березня 1921 року Раднарком УСРР видав декрет «Про організацію робітничих факультетів», яким зобов'язав НКО не пізніше 1 травня відкрити у семи містах республіки, в тому числі і в Харкові, робітфаки з дворічним строком навчання [4, с. 87]. Створювались вони як воєнізовані заклади, слухачі яких вважались мобілізованими на навчання, забезпечувались харчами і обмундируванням за армійськими нормами. Слухачі до цих факультетів зараховувалися за направленнями партійних організацій, радянських органів, командування військових частин, комнезамів.

У 1921 році робітничий факультет було створено і у ХТІ. Фактично він став п'ятим факультетом інституту. Деканом робітфаку був призначений професор І. М. Бабаков, його заступником – К. Г. Хлебников. Розміщався робітфак у креслярському корпусі. Навчальні заняття розпочались 6 червня 1921 року. Контингент робітфаківців неухильно зростав: якщо на початку вересня 1921 року їх налічувалось 214, то у вересні 1923 – 579 чол. [3, с. 46]. В 1922–1923 навчальному році навчальний процес на робітничому факультеті забезпечували 39 викладачів, в тому числі 19 викладачів вузів, 16 – середніх навчальних закладів і 4 студенти ХТІ [3, с. 52]. Особлива увага надавалась викладанню математики, літератури, російської та української мов.

Робітфаківці користувались багатьма привілеями які не розповсюджувалися на інших студентів. Так, тривалий час лише робітфаківцям надавалось право на поселення до гуртожитку та отримання навчальних посібників. Постановою ВУЦВК

від 5 грудня 1923 р. було встановлено стипендії для всіх без винятку слухачів робітфаків. Для робітфаківця стипендія дорівнювала 8 карбованців, а для студента інституту 4 карбованця. Стипендії отримувала дуже незначна частина студентів [2, с. 81; 4, с. 88]. Робітфаківці отримували продовольчі пайки за нормами курсантів військово-навчальних закладів. Власне, за тогочасним трактуванням, пайок входив до поняття стипендії, яка розподілялась на чотири частини: грошову, продовольчу, речову і житлово-навчальну [4, с. 88]. Продовольче забезпечення мало складати на місяць 30 фунтів муки, понад 10 фунтів зерно-круп, майже 2 фунти жирів, понад 1 фунту солі, що містило на день 1808 калорій. Між тим ця норма містила лише 67% від загальнодержавного харчового мінімуму в 2700 калорій. В ХТІ навіть цієї незначної норми часто не дотримувалися. Так, у січні-травні 1922 року на кожного учня робітфаку ХТІ видавалося продовольства на 1382 калорії в день [4, с. 88]. У цілому, незважаючи на більш привілейоване становище у порівнянні зі звичайними студентами, робітфаківці далеко не були достатньо забезпечені у своїх основних потребах. Серед них було багато сімейних людей, які мали піклуватися і про родину. Тому багатьом робітфаківцям доводилося підробляти.

Покращення матеріального стану робітфаківців явно було пріоритетним завданням у фінансуванні потреб вищої школи. Для сімейних робітфаківців в інституті був відкритий дитячий садок та піонерська кімната. Робітфаківцям виділялася речова допомога. Приміром, у 1923 році їм було виділено 557 пар черевиків, 400 комплектів штанів та гімнастерок, 64 пальто. У 1928 році їм було підвищено розміри стипендії до 30 карбованців [3, с. 60].

Хоча основна частина робітфаківців ХТІ мала виробничий стаж з робітничих професій, зустрічались серед них вихідці і з інших соціальних груп. Так, станом на осінь 1923 року з 579 робітфаківців робітників було 461, селян 41, службовців 48, «інших» 29. Характерно, що до робітфаку, після прийняття відповідного рішення у 1924 році зараховували дітей викладачів ХТІ, у тому числі з родин дореволюційної професури. Слухачами робітфаку стали сини професора М. А. Воскресенського і викладача робітфаку Ф. А. Чорноморченка, дочка професора П. П. Копняєва [3, с. 56].

Питома вага вихованців робітфаку у складі студентів протягом досліджуваного періоду зростала з кожним роком. Досягалося це не тільки завдяки робітфаківцям ХТІ, але й за рахунок випускників інших робітфаків УСРР. Наприклад, в 1923 році на механічний та електро-технічний факультети були зараховані 198 робітфаківців, з яких тільки 90 були вихованцями робітфаку ХТІ, а інші 108 – випускниками Луганського та інших робітфаків [3, с. 53].

З метою подальшого підвищення кількості робітників та селян серед студентів, у вузах СРСР в 1926 році почали створюватися, поряд з робітфаками, підготовчі курси. У ХТІ вже у 1928 році на річних підготовчих курсах (з відривом і без відриву від виробництва) навчались 215 осіб – переважно робітники і селяни, які мали робітничий стаж. Поряд з ними у тому ж році на підготовчі курси партійними органами було направлено близько тисячі комуністів, яких називали «парттисячниками». В ХТІ перші «парттисячники» приступили до занять восени

1928 року, а влітку 1929 року 22 з них були зараховані на перший курс інституту [3, с. 46].

Радикальним засобом зміни соціального складу студентів стали чистки з метою вилучення з інституту «соціально-чужих елементів». 25 квітня 1923 року спільним рішенням ДПУ та Укрголовпрофосвіти була створена комісія з обліку студентів інституту, склад якої був підтверджений наказом по ХТІ від 2 травня 1923 року. До неї входили Орис (ДПУ УСРР), Вагранський (губком КП(б)У), заступник політкомісара ХТІ Ю. М. Жвирблянський (як представник від Укрголовпрофосвіти). За рішенням цієї комісії, в тижневий термін окремі категорії студентів заповнювали спеціальні анкети. До цих категорій студентів належали: колишні офіцери, військові чиновники, унтер-офіцери та рядові царської армії; юнкери; колишні білогвардійці, які втекли свого часу за кордон, а потім повернулися на Батьківщину; студенти, які залишались на окупованій Білою армією території; особи командно-адміністративного складу Червоної армії, які були в полоні та ін. На підставі даних анкет комісія визначала студентів, які за її думкою становили загрозу для Радянської влади.

Ще до початку роботи комісії, в березні 1923 року з ХТІ були відраховані 46 «соціально-чужих» студентів, а в травні, уже під час роботи цієї комісії – ще 33 студенти, в липні – 20. Відраховувались і ті студенти, які повинні були, але з різних причин не заповнили анкет. Так, на початку 1925 року за цією причиною з інституту було вилучено 19 студентів.

В 1929 році до складу комісії входили Жадан, Кучук, Алентьев, Чигиринський і Сергієнко. На допомогу їм при бюро ЛКСМУ інституту був створений «загін легкої кавалерії», один з членів якого – Сергієнко – входив до складу комісії. В результаті їх спільної роботи до кінця 1929 року з ХТІ були відраховані десятки так званих «соціально-чужих елементів» [3, с. 56–57].

У результаті масованого застосування усіх цих інструментів «пролетаризації» станом на 1929 рік питома вага робітників серед студентів чотирьох основних факультетів інституту досягала понад 58 %, селян – 6 %, а разом вони складали майже 65 % від загальної кількості студентів. Показовою є таблиця порівняльних даних про соціальній склад студентів ХТІ у 1916–1917 і 1928–1929 навчальних роках, наведена в книзі з історії НТУ «ХПІ», виданій у 2010 році. [3, с. 58]

Таблиця 1. Порівняльні дані про соціальний склад студентів ХТІ в 1916–1917 і 1928–1929 навчальних роках

№ з/п		Осіб	%
	1916/1917 навчальний рік (1065 студентів = 100 %)		
1.		214	20,1
2.	<i>Діти дворян і чиновників</i>	23	2,1
3.	Діти осіб духовного звання	136	12,8
4.	Діти почесних громадян і купців	442	41,5
5.	Діти міщан і цехових	23	2,1
6.	Вихідці з козацьких родин	180	17,0
7.	Діти селян	17	1,6
8.	Діти іноземних громадян	30	2,8
	Інші		
9.	1928/1929 навчальний рік (1936 студентів = 100 %)	1078	55,7
10.		120	6,1
11.	<i>Робітники та діти робітників</i>	628	32,4
12.	Селяни та діти селян	12	0,6
13.	Кустарі та діти кустарів	98	5,6
	Службовці та діти службовців		
	Інші		

Ці дані свідчать про значні зміни в соціальній структурі студентського контингенту ХТІ. «Пролетаризації» сприяло й те, що напередодні революції ХТІ не був за своїм соціальним складом елітарним ВНЗ, до якого б масово вступали представники аристократії. Характерно також, що за даними студентських переписів початку 1920-х років Харківський технологічний мав чи не найвищий серед ВНЗ України відсоток студентів, які приймали участь у революційному русі до 1917 року [1, с. 66]. Разом з тим, не варто вважати цифри офіційної статистики 1928–1929 навчального року точним виміром соціального представництва. О. Л. Рябченко звернула увагу на багаточисельність випадків фальсифікації документів про соціальний стан. Більшість підробок здійснювалась через отримання довідок за хабар, або по знайомству. Дослідниця, зокрема, наводить серед інших два приклади з практики ХТІ. Перший з них стосується студента Бобовича, який вступив до інституту «по фальшивим документам, які видали знайомі батьку», що було засвідчено Бахчисарайським райвиконкомом. Другий взято зі спогадів колишнього студента М. Москвіна, який згадував, що «поставивши не одну пляшку самогонки сільським вождям, я добився від них документів, що засвідчували мою бідність, пролетарське походження та інше...» [5, с. 387]. Більшість таких підробок схоже не розкривалась і це давало можливість власникам подібних документів отримати вищу освіту.

Політика українізації мала надати підтримку процесу вкорінення радянської влади і більшовицької ідеології в Україні, зробити їх більш прийнятними для

місцевого населення. Важливою складовою цієї політики стала українізація освіти і, зокрема, вищої школи УСРР.

29 жовтня 1925 р. НКО УСРР прийняв циркуляр за № 468, згідно якого українізація ХТІ повинна була бути завершена до кінця 1930–1931 навчального року. 30 листопада 1925 р. Правління ХТІ на своєму засіданні створило комісію з українізації інституту. До її складу ввійшли проректор з навчальної роботи проф. М. К. Шматько (голова), професори П. Т. Дедусенко, Г. Ф. Проскура, Я. В. Столяров, Я. І. Ніколін, П. П. Копняєв, А. О. Потебня, а також два студенти. 22 грудня 1925 р. від механічного факультету до складу комісії був обраний А. В. Родкевич. Пізніше її склад частково оновлювався. В комісії працювали викладачі В. Ф. Бржечка, Я. Л. Геронімус та ін. [3, с. 61].

У грудні 1925 р. комісія була зайнята розробкою календарного плану українізації інституту. 15 січня 1926 р. Правління інституту зобов'язало комісію у стислі строки завершити розробку плану та висловити свої пропозиції щодо терміну переходу до викладання українською мовою.

27 квітня 1926 р. календарний план українізації інституту був затверджений НКО УСРР. Він передбачав здійснення повної українізації перших курсів у 1927/28 навчальному році, других – у 1927/28, третіх – у 1929/30, четвертих – у 1930/31.

Українізацію інституту розпочали з апарату управління. Ще на початку квітня 1924 р. Правління прийняло рішення про переведення на українську мову діловодства і організацію для працівників вузу трьохмісячних курсів з вивчення української мови. Вже з 1925 р. протоколи засідання Правління інституту велись українською мовою. Але на рівні деканатів, кафедр та інших підрозділів ця робота просувалась повільно. 9 січня 1926 р. комісія з українізації сповістила секретарів деканатів та інших співробітників апарату управління про те, що вони повинні негайно перевести на українську мову діловодство, а самі «українізуватися протягом наступних трьох місяців», пройшовши навчання на курсах [3, с. 61–62].

Дуже гостро стояло питання про оволодіння українською мовою викладачами та переведення на україномовне викладання навчальних дисциплін. В циркулярі НКО УСРР за № 466 від 29 жовтня 1925 р. зазначалось, що всі викладачі, незалежно від термінів завершення українізації вузу, повинні оволодіти українською мовою та науковою термінологією своїх предметів. Висловлювалась надія, що вже у 1925–1926 навчальному році вони оволодіють мовою на такому рівні, що зможуть вести навчальний процес. Конкретні ж терміни переходу викладачів до читання лекцій українською мовою були визначені такі: для соціально-економічних дисциплін – 1926/27 навчальний рік; загальнотехнічних – 1927/28, спеціальних дисциплін – до початку 1930/31 навчального року. Семінарські заняття та лабораторні роботи із загальнотехнічних дисциплін повинні були проводитися українською мовою вже у 1927–1928 навчальному році, а зі спеціальних – у 1928–1929. Тих, хто не володів українською мовою, можна було приймати на викладацьку роботу виключно за дозволом НКО УСРР і тільки «при наявності поважних причин».

Термін, відведений для «українізації» ХТІ, тобто 1930–1931 навчальний рік, був максимальним, бо в деяких ВНЗ аналогічну роботу пропонувалось завершити ще до початку 1926–1927 навчального року [3, с. 62].

У листопаді – грудні 1925 р. в ХТІ було проведено тестування викладачів. Вони самі визначали для себе термін переходу до викладання українською мовою, вказували в анкетах у якій мірі володіють мовою і як планують поглибити свої знання з мови. З 50 опитаних тільки один викладач виявив готовність негайно перейти до викладання українською мовою. 17 викладачів, в т. ч. професори І. М. Бабаков, В. Ф. Бржечка, В. Є. Тір, М. І. Некрич та ін. зобов'язались почати читати свої курси українською мовою за рік; 15 викладачів – Я. І. Ніколін, А. Б. Пазол та ін. – через два, 7 викладачів – І. А. Красуський, М. І. Кузнецов, М. Н. Сахаров, О. Х. Хінкулов та ін. – через три. Частина викладачів, головним чином «старі» професори – Г. Ф. Бураков, М. Д. Зуєв, В. М. Матросов, П. М. Мухачов, Є. І. Орлов та ін. – на той час ще не визначились.

Декілька викладачів (В. Ф. Бржечка, А. О. Потебня, В. Є. Тір, М. К. Шматько та ін.) погодились читати свої дисципліни українською мовою в 1926–1927 навчальному році, при умові готовності студентів.

В кінці вересня 1926 р. НКО УСРР нагадував керівництву інституту та викладачам, що з початку 1927–1928 навчального року всі дисципліни, які викладаються на перших курсах, повинні читатися українською мовою. Викладачі зобов'язувалися завчасно підготувати свої курси, скласти їх програми і не пізніше 20 листопада 1926 р. подати їх до Укрпрофосвіти. Але завдання це залишилось не виконаним. Із-за слабого володіння мовою, відсутності відповідних підручників, недостатньої розробки спеціальної термінології і т. д. – в першому триместрі 1927/28 навчального року лекції практично з усіх дисциплін першого курсу читались російською мовою. Правління інституту вирішило проводити українською мовою тільки практичні заняття з математики (проф. В. Ф. Бржечка, М. Ф. Спенглер та ін.), механіки (проф. І. М. Бабаков, Я. Л. Геронімус та ін.), хімії та нарисної геометрії. Повна «українізація» викладання математики та механіки запроваджувалось тільки на першому курсі інженерно-будівного факультету. На других та третіх курсах українською мовою рекомендовалось викладати дисципліни тільки тим, хто добре володів мовою.

Але в січні 1928 р. з'ясувалось, що практичні заняття частково або повністю продовжували проводитися російською мовою, а лекції – читалися переважно російською. За рекомендацією Комісії з українізації проректор з навчальної роботи проф. І. М. Бабаков письмово сповістив кожного викладача першого курсу, що в наступному навчальному році, вони повинні проводити заняття виключно українською мовою. Відповідні вказівки отримали також викладачі старших курсів. Проте, терміновий перехід до викладання українською мовою від них не вимагався: мова йшла лише про своєчасну підготовку до нього. Більш суворо ставилося питання стосовно до робітфаку: викладачі І–ІІІ курсів персонально попереджались, що в 1928–1929 навчальному році всі дисципліни будуть викладатися виключно українською мовою [3, с. 62–63].

Таким чином, «українізація» викладання в ХТІ до 1927–1928 навчального року була реалізована частково. Основна робота була перенесена до наступного року. Обумовлено це було тим, що більша частина професорсько-викладацького складу ще не була готова до цього. За станом на 25 жовтня 1928 р. з 154 штатних і позаштатних професорів та викладачів інституту українською мовою володіли 30, тобто 29,4 %. За оцінкою навчальної частини, силами цих викладачів можливо було організувати україномовне викладання лише окремих дисциплін. По одному викладачу, який знав мову припадало на нарису геометрію, металургію, електротехніку, основи машинобудування, технологію силікатів; по два – на українську мову, та фізику; по три – на хімію, деталі машин та технічне креслення; чотири – теоретичну механіку, п'ять – математику та ін. – всього 27 дисциплін. При цьому мова йшла про дисципліни переважно загальноосвітнього, і, частково, загальнотехнічного циклу, які викладалися на I–II курсах. З 29 професорів та викладачів, які працювали зі студентами першого курсу, мовою володіло 13, а серед 16 інших – тільки 8 вивчали і готувались перейти до викладання нею.

Складовою частиною «українізації» була робота, пов'язана з вивченням студентами української мови. По справжньому ця робота розпочалась в 1925/26 навчальному році, коли до навчальних планів ВНЗ було внесено зміни, які передбачали її обов'язкове вивчення. Студенти, які володіли мовою, звільнялись від її вивчення при умові успішного складання іспиту у обсязі відповідної програми. Той хто не складав іспиту, вивчав мову нарівні з іншими. Студентам-випускникам 1925/26 року видавалось свідоцтво про закінчення ХТІ тільки після того, як вони складали іспит з мови. Тому навчальна частина вимушена була складати окремо розклад занять з української мови для цієї категорії студентів, формувати академічні групи з 5–30 чоловік, які по 4 години щотижня вивчали її. Заняття проводилися за рахунок збільшення тижневого навантаження студентів.

Обов'язкове вивчення української мови студентами було запроваджено у весняному триместрі 1926 р., але тільки для 161 студента четвертих курсів, які складали іспит з мови. Для цього Правління інституту виділило 482 крб. Першокурсники не вивчали мову у зв'язку з відсутністю коштів, а студенти II–III курсів були звільнені від занять, так як вивчали її раніше, відповідно до навчальних планів інституту. Зі студентів четвертих курсів було сформовано 10 академічних груп. Замість чотирьох годин на тиждень весняного триместру, їм українська мова стала викладатися по 2 години на тиждень в весняному та осінньому триместрах. В 1928–1929 навчальному році виявили бажання вивчати українську мову 1189 студентів I–III курсів та 478 студентів IV курсів всіх факультетів. Відвідування занять з української мови студентами складало 90–98 %.

Паралельно з «українізацією» основних факультетів інституту, відповідна робота проводилась і на робітфаку. У 1923–1924 навчальному році змінюються навчальні плани: на першому курсі зберіглась однакова кількість годин на вивчення української та російської мови – по 4 години на тиждень, на другому – замість двох годин вивчення української мови ввели 4 години, на третьому курсі – по дві години,

як і раніше, але замість української мови робітфаківці стали вивчати українознавство та українську літературу.

У 1927/28 навчальному році із першокурсників робітфаку була сформована лише окрема група з числа слухачів-українців, яким всі предмети викладалися українською мовою. Всім іншим слухачам першого і старших курсів українською мовою стали викладати тільки окремі предмети. 18 квітня 1928 р. Правління ХТІ поставило завдання повної «українізації» робітфаку, а в червні прийняло рішення виділити на вивчення української мови на першому курсі 6 годин на тиждень, а на другому й третьому курсах – по 4 години. Більш суворі заходи стали вживатись до слухачів, які погано володіли українською мовою. Восени 1928 р. Правління інституту лише умовно перевело на другий та третій курси робітфака 16 слухачів, які своєчасно не склали іспитів з української мови. [3, с.65–66].

У колективній монографії «Українізація 1920–30-х років: передумови, здобутки, уроки» було висунуто тезу про те, що робітфаки відіграли непогану роль у якості проміжного варіанту посилення українського складника [6, с. 93]. Не ставлячи під сумнів це твердження, зауважимо, що для ХТІ це правило спрацювало не в повній мірі. Про це, зокрема, свідчить неодноразове інформування предметною комісією робітфаку з мов Правління інституту з приводу неготовності багатьох випускників-робітфаківців до навчання українською мовою.[3, с.66].

Дослідники радянської українізації сходяться в думці про те, що найменших успіхів українізація досягла у сфері вищої освіти, а найслабшими показниками у цьому відношенні серед ВНЗ вирізнялися саме технічні виші [6, с. 92]. Аналіз практики українізації Харківського технологічного інституту засвідчує дійсно великі проблеми з якими стикався даний процес. Разом з тим, протягом 1920-х років було здійснено масштабну роботу з впровадження української мови у навчальний процес та діловодство ХТІ, зі збільшення представництва українців у студентському контингенті інституту. На краще змінював ситуацію і прихід на навчання нового покоління випускників шкіл, які вже достатньо тривалий час вивчали українську мову. Згортання українізації у 1930-х роках штучно перервало цей процес, який мав усі шанси досягти успіху.

Висновки. Таким чином, компанії «пролетаризації» та українізації суттєво змінили соціальне і національне обличчя Харківського технологічного інституту. Значно розширились можливості здобуття вищої освіти для багатьох груп населення, які раніше не мали повноцінного доступу до вищої школи. Однак, кампанія «пролетаризації» мала і негативні наслідки: нездатність частини студентів повноцінно оволодіти фаховими знаннями і відповідне падіння якості освіти, несправедливі переслідування та обмеження доступу до навчання в інституті представників «непролетарських» верств. Згортання українізації в наступний період ліквідувало багато важко досягнутих здобутків.

Список літератури: 1. Лаврут О. Політична поведінка студентської молоді в непівський України // Краєзнавство: науковий журнал / О. Лаврут. – Київ: Вид-во «Телесик», 2010. – Ч. 3. – С. 64–71. 2. *Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.):* колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький: В 2-х ч. – Ч. 2. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. – 382 с. 3. *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».* Історія розвитку. 1885–2010. / За ред. В. І. Ніколаєнко. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – 408 с. 4. *Прилуцький В. І.* Матеріально-побутові умови життя студентства радянської України 1920-х рр. // Український історичний журнал. / Прилуцький В. В. – Київ: 2008. - № 3. – 86–101 с. 5. *Рябченко О.* Реконструкція студентської повсякденності 1920-х років: джерельні пріоритети // Історіографічні дослідження в Україні / Голова редколегії В. А. Смолій; відп. ред. О. А. Удот. – Київ: Інститут історії України НАН України. Ін-т історії України, 2008. – Вип. 19. – С. 378–392. 6. *Українізація 1920–1930-х років: передумови, здобутки, уроки.* Колективна монографія / За ред. В. А. Смолія. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. – 392 с. 7. *Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя.* Колективна монографія. / Відп. ред. С. В. Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2012. – 786 с.

Bibliography (transliterated): 1. *Lavrut O.* Politychna povedinka studentskoyi molodi v nepivskyj Ukrayiny // *Krayeznavstvo: naukovy`j zhurnal* / O. Lavrut. – Kyiv: Telesyk, 2010. – Vol. 3. – 64–71. 2. *Narysy povsyakdennogo zhyttya radyanskoyi Ukrayiny v dobu nepu (1921–1928):* kolektyvna monografiya / Ed. S. V. Kulchyczkij. – Vol. 2. – Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2010. – 382. 3. *Nacionalnyj texnichnyj universytet «Kharkivskyj politexnichnyj instytut».* Istoriya rozvytku. 1885–2010. / Ed. V. I. Nikolayenko. – Kharkiv : NTU «KhPI», 2010. – 408. 4. *Pryluczkyj V. I.* Materialno-pobutovi umovy zhyttya studenstva radyanskoyi Ukrayiny 1920th // *Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal* / Pryluczkyj V. V. – Kyiv: 2008. - No 3. – 86–101. 5. *Ryabchenko O.* Rekonstrukciya studentskoyi povsyakdennosti 1920th: dzherelni priorytety // *Istoriografichni doslidzhennya v Ukrayini* / Golova redkolegii V. A. Smolij; Ed. O. A. Udot. – Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. In-t istoriyi Ukrayiny, 2008. – Vol. 19. – 378–392. 6. *Ukrayinizaciya 1920–1930: peredumovy, zdobutky, uroky.* Kolektyvna monografiya / Ed. V. A. Smoliya. – Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2003. – 392. 7. *Ukrayinske radyanske suspilstvo 30th. XX century: narysy povsyakdennogo zhyttya.* Kolektyvna monografiya. / Ed. S. V. Kulchyczkij. – Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2012. – 786.

Надійшла (received) 11.05.2015 р.